

บทที่ 5 การอพยพหรือการย้ายถิ่น (Migration)

การอพยพหรือการย้ายถิ่นเป็นปัจจัยหรือตัวแปรตัวหนึ่งในกระบวนการทางประชากร ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างมาก ในอดีตการอพยพพร้อมเร็วของประชากร เพื่อเสาะแสวงหาอาหาร และหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ หรือเพื่อลี้ภัยจากมนุษย์ด้วยกันนำไปสู่ ความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ และวัฒนธรรมของประชากร นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการสังสรรค์แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นกับชนพื้นเมืองดั้งเดิม และอาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยตามมา การอพยพย้ายถิ่นของประชากรเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานตั้งแต่ก่อนคริสตกาล สืบเนื่องมาจากการทำมาหากินซึ่งขึ้นอยู่กับ การเก็บและเสาะแสวงหาอาหารจากธรรมชาติ การร่อนแร่เลี้ยงสัตว์ การตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว เมื่อเกิดความขาดแคลนอาหาร ก็จะพากันอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งมีอาหารสมบูรณ์กว่า

การอพยพหรือการย้ายถิ่นสำหรับปัจเจกบุคคลแล้วอาจจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจ และชีวิตทางสังคมให้ดีขึ้น แต่สำหรับสังคมแล้ว การอพยพหรือการย้ายถิ่น หมายถึง การไม่สมดุลกันระหว่างแรงงานกับงานที่มีอยู่ หรือระหว่างผู้บริโภคกับผลผลิตที่มีอยู่ การอพยพหรือการย้ายถิ่นของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างทางประชากร เพราะผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นประชากรที่มีอายุอยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยเจริญพันธุ์ ซึ่งเป็นวัยแรงงาน และเป็นวัยที่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่ออัตราการสมรส อัตราการเกิด อัตราการตาย และยังเป็นการทำลายความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงความผูกพันในสถาบันครอบครัว และชุมชนที่ใกล้ชิดดั้งเดิมลงด้วย

การอพยพหรือการย้ายถิ่น แตกต่างจากการเกิดและการตายซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่การอพยพหรือการย้ายถิ่น เป็นเรื่องของมนุษย์ที่สามารถเลือกกระทำได้ ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการอพยพหรือการย้ายถิ่นของประชากรจึงกระทำได้ยากกว่าการเกิดและการตาย โดยเฉพาะความหมายของคำว่า ผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น (migrant) กับผู้เคลื่อนย้าย (mover) นักประชากรศาสตร์แต่ละท่านก็ให้ความหมายของคำว่าผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นต่างกันด้วย นักวิชาการบางท่าน

อาจจะบอกว่า ผู้ย้ายถิ่น คือ ผู้เคลื่อนย้าย แต่ไม่มีการคำนึงถึงว่า ย้ายเมื่อไหร่ ย้ายไปที่ไหน ย้ายเพราะอะไร และจะย้ายไปนานแค่ไหน บางคนย้ายที่อยู่แต่ไม่ได้ย้ายสภาพแวดล้อม

ความหมายของการอพยพหรือการย้ายถิ่น (migration) ผู้อพยพ (migrant) และผู้เคลื่อนย้าย (mover) ที่นักประชากรศาสตร์นิยมใช้ คือ

การอพยพ หรือ การย้ายถิ่น (migration) หมายถึง การเคลื่อนย้ายของบุคคล หรือกลุ่มคนจากที่อยู่อาศัยหนึ่งไปยังอีกที่อยู่หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะอาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่ใหม่ เป็นระยะเวลาหนึ่งซึ่งยาวนานพอสมควร จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องการอพยพหรือการย้ายถิ่นมี เกณฑ์พิจารณา 2 ด้าน คือ

1. ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ถ้าเป็นการย้ายถิ่นภายในประเทศ ได้แก่ ระหว่าง จังหวัด อำเภอ ตำบล หรือระหว่างประเทศ

2. ช่วงระยะเวลาของการอพยพหรือย้ายถิ่น ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษาจะกำหนดกันเอง ตามประเด็นศึกษา

ตามความหมายของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กำหนดว่า การอพยพหรือการย้ายถิ่น หมายถึง การย้ายถิ่นที่อยู่จากหมู่บ้านหรือเขตเทศบาลหนึ่งมายังอีกหมู่บ้านหนึ่ง หรืออีกเขตเทศบาลหนึ่ง ภายในระยะเวลา 5 ปี ก่อนวันทำสำมะโน

ผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น (migrant) หมายถึงคนที่เปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างถาวร โดยมีการย้ายไปในระยะทางที่ไกลข้ามเขตการปกครอง ซึ่งมีสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไป

ผู้เคลื่อนย้าย (mover) หมายถึง ผู้ย้ายที่อยู่ในระยะทางที่ไม่ไกลแม้จะเปลี่ยนที่อยู่ถาวร แต่สภาพแวดล้อมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

จะเห็นว่าผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่น คือผู้เคลื่อนย้าย แต่ผู้เคลื่อนย้ายทุกคนมิใช่ผู้อพยพ นอกจากนี้การคำนวณหาอัตราการอพยพก็คำนวณได้ยาก เพราะจำนวนผู้อพยพมักไม่แน่นอน นอกจากนี้การอพยพหรือการย้ายถิ่นยังเกี่ยวข้องกับ 2 สภาพภูมิศาสตร์

การคำนวณหาอัตราการย้ายถิ่นหรืออัตราการอพยพ

1. อัตราการย้ายถิ่นสุทธิหรืออย่างหยาบ ๆ (Crude net migration rate) คำนวณได้จากสูตร

$$\frac{\text{จำนวนผู้ย้ายถิ่นสุทธิในพื้นที่หนึ่ง}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่นั้น}} \times 1,000$$

ผู้ย้ายถิ่นสุทธิ = ผู้ย้ายถิ่นเข้า - ผู้ย้ายถิ่นออก

เป็นการคำนวณหาว่า ประชากรทั้งหมดในพื้นที่หนึ่ง 1,000 คน จะมีผู้อพยพกี่คน

2. การคำนวณหาอัตราส่วนการย้ายถิ่น (Migration Ratio) เป็นการคำนวณหาว่า การย้ายถิ่นจะมีผลต่อการเพิ่มประชากรโดยรวมอย่างไร จำนวนได้จาก

$$\frac{\text{จำนวนผู้ย้ายถิ่นสุทธิในพื้นที่หนึ่ง}}{\text{จำนวนคนเกิด-จำนวนคนตายในพื้นที่เดียวกัน}} \times 1,000$$

ลักษณะการอพยพหรือการย้ายถิ่น

William Petersen นักประชากรศาสตร์ ได้ศึกษาเรื่องการอพยพของประชากรตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งลักษณะของการอพยพของประชากรออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้ คือ

1. การอพยพหรือการย้ายถิ่นแบบดั้งเดิม (Primitive migration) เป็นลักษณะของการอพยพของคนในอดีตก่อนคริสตกาล ซึ่งจุดประสงค์ของการอพยพก็เพื่อเสาะแสวงหาอาหารและร่อนเร่เลี้ยงสัตว์ เป็นการอพยพหรือย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิมเพื่อเอาชีวิตรอด ในปัจจุบัน การอพยพของคนจากชนบทเข้าสู่เมือง เป็นจำนวนมากและไม่ขาดสายก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ถิ่นที่อยู่เดิม เช่นกัน ปีเตอร์เซน จึงจัดการอพยพหรือการย้ายถิ่นของคนชนบทเข้าสู่เมือง เป็นการอพยพที่มีลักษณะเหมือนกับแบบดั้งเดิม

2. การอพยพโดยถูกบังคับ (Forces migration) เป็นลักษณะการอพยพหรือย้ายถิ่น ที่ผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นไม่มีทางเลือก เพราะถูกบังคับให้อพยพหรือย้ายถิ่น เช่น การอพยพของชาวยิวที่ถูกพวกนาซีบังคับ หรือการอพยพของพวกนิโกรอาฟริกาไปสู่ยุโรปและอเมริกาโดยพวกผิวขาว

3. การอพยพที่จำต้องไป (Impelled migration) เป็นการถูกกดดันให้ต้องอพยพหรือย้ายถิ่น แต่ก็ยังมีทางเลือกไม่ไปก็ได้ เช่น การอพยพลี้ภัยการเมือง ศาสนา เป็นต้น

4. การอพยพโดยเสรี (Free migration) เป็นการอพยพที่มีลักษณะเสรีมาก ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเองว่าจะตัดสินใจย้ายถิ่นหรือไม่ และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเอง ซึ่งปัจจุบันการอพยพหรือย้ายถิ่นโดยเสรีจะเน้นที่ปัจเจกบุคคล หรือครอบครัวเท่านั้น

5. การอพยพแบบมวลชน (Mass migration) เป็นการอพยพที่เป็นแบบเสรี แต่เป็นการอพยพหรือย้ายถิ่นของคนเป็นจำนวนมาก เช่น การอพยพของแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ อาทิเช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน บรูไน มาเลเซีย สิงคโปร์ และตะวันออกกลาง เป็นต้น

การศึกษาเรื่อง การอพยพ หรือการย้ายถิ่น จำแนกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. การอพยพหรือการย้ายถิ่นภายในประเทศ (internal migration) เป็นการอพยพที่ปรากฏโดยทั่วไปในประเทศเสรีประชาธิปไตย ซึ่งประชากรมีเสรีภาพที่จะย้ายที่อยู่อาศัย โดยขึ้นอยู่กับความต้องการของตนเอง และอาจก่อให้เกิดความไม่สมดุลของการกระจายตัวของประชากรระหว่างชนบทและเมือง

2. การอพยพหรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration) เป็นการอพยพหรือการย้ายถิ่นที่มีระยะทางไกลและมีจำนวนน้อยกว่าการอพยพภายในประเทศ เนื่องจากจะต้องผ่านกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดของรัฐบาล ซึ่งการอพยพระหว่างประเทศมีความสำคัญ ส่งผลกระทบต่อผู้อพยพที่จะต้องปรับตัวด้านวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และการเมือง รวมทั้งรูปแบบการใช้ชีวิต และทัศนคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ของผู้อพยพ

1. การอพยพหรือการย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal migration) มีความสำคัญมาก เพราะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในทุกประเทศ และผลจากการอพยพภายในประเทศของบางประเทศทำให้เมืองเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งการที่เมืองเติบโตขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย

การอพยพภายในประเทศเกิดขึ้นเมื่อราวกลางศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากการปฏิวัติด้านอุตสาหกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมไปสู่แบบอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ และได้แพร่กระจายไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป อเมริกาเหนือ รวมทั้งบริเวณที่ชาวยุโรปเข้าไปตั้งถิ่นฐาน ความต้องการแรงงานเพื่อการผลิตในโรงงานเพิ่มมากขึ้น ชาวนาในชนบทจึงพากันอพยพเข้าเมืองมาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งผลจากการอพยพของชาวนาเข้าเมืองในยุคนั้นทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน

1.1 ทิศทางของการอพยพภายในประเทศ แบ่งออกได้เป็น 4 ทิศทาง คือ

ชนบทเข้าสู่เมือง

เมืองเข้าสู่ชนบท

เมืองเข้าสู่เมือง

ชนบทเข้าสู่ชนบท

ทิศทางที่มีความสำคัญตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 มาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องมาโดยตลอด ส่วนทิศทางที่มีความสำคัญน้อยที่สุด เพราะมีจำนวนน้อย และมีการหนาที่ต่อสังคมน้อยด้วย ได้แก่ การอพยพจากชนบทเข้าสู่ชนบท ส่วนอีก 2 ทิศทาง คือ เมืองออกสู่ชนบท และเมืองเข้าสู่เมือง เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะทิศทางจากเมืองออกสู่ชนบท สาเหตุเนื่องมาจากคนรุ่นใหม่เบื่อหน่ายชีวิตในเมืองซึ่งเร่งรีบ แกร่งแย่ง แข่งขัน นิยมวัตถุ และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษพากันอพยพออกไปสู่ชนบท และพยายามที่จะใช้ชีวิตตามธรรมชาติ ปรากฏเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา

1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอพยพหรือการย้ายถิ่น

เอเวอร์เรท ลี (Everett Lee) นักประชากรศาสตร์ได้เสนอว่า การตัดสินใจอพยพหรือไม่อพยพของประชากรนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ประการ โดยลี ได้สร้างแบบจำลองทฤษฎีการตัดสินใจย้ายถิ่น ในปี 1966 ซึ่งเขาได้พัฒนาแนวคิดมาจากข้อเสนอของ อี ราเวนสไตน์ (E. Ravenstein) ที่เสนอไว้ในปี 1889 ปัจจัย 4 ประการ ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจอพยพหรือย้ายถิ่น ได้แก่

- ก. ปัจจัยบวกหรือลบที่ถิ่นที่อยู่เดิม (place of origin)
 - ข. ปัจจัยบวกหรือลบที่ถิ่นที่อยู่ใหม่ (place of destination)
 - ค. ปัจจัยส่วนบุคคล
 - ง. อุปสรรคแทรก (intervening obstacle)
- ก. ถิ่นที่อยู่เดิมหมายถึงสถานที่ที่บุคคลย้ายหรืออพยพออกมา ซึ่งอาจจะเป็นบ้านเกิด มูลเหตุที่อพยพออกอาจจะเกิดจากสภาพความเป็นอยู่ ดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน ความปลอดภัย
- ข. ถิ่นที่อยู่ใหม่ คือ สถานที่ที่บุคคลอพยพเข้าไปอยู่ ซึ่งจะประกอบด้วย โอกาสในการทำงาน รายได้ ความสะดวกสบายในความเป็นอยู่

- ค. ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง ขนาดครอบครัว ความรู้การเรียนรู้ รวมถึงการตระหนักถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ
- ง. อุปสรรคแทรก หมายถึง อุปสรรคทางกายภาพและการเมือง ได้แก่ ทะเล ภูเขาสูง มหาสมุทร สุขภาพอ่อนแอหรือกฎระเบียบ ตลอดจนกฎหมายต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวย

1.3 สาเหตุที่ทำให้คนอพยพ

มีสาเหตุมากมายที่ทำให้คนอพยพ อาทิเช่น

- ก. แรงจูงใจด้านจิตวิทยาสังคม เช่น ปรารถนาได้งานดีเงินดี สิ่งแวดล้อมดี
- ข. แรงจูงใจด้านกายภาพสังคม เช่น การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม ทำให้มีงานเพิ่มมากขึ้น หรือสภาพดินฟ้าอากาศดีสวัสดิการทางสังคมสูง เสียภาษีต่ำ
- ค. ปัจจัยผลักดัน จะพบในพื้นที่ที่เป็นถิ่นที่อยู่เดิม เช่น อัตราการเพิ่มทางธรรมชาติของประชากรสูง ทำให้ผลผลิตด้านการเกษตรที่ผลิตได้ไม่พอเพียงในการบริโภค หรืออาจจะเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ ดินไม่ดี น้ำท่วม แห้งแล้ง จะเป็นพลังผลักดันให้คนอพยพออก
- ง. ปัจจัยที่เป็นพลังดึงดูด จะพบในพื้นที่ที่เป็นถิ่นที่อยู่ใหม่ เช่น เขตเมือง งานอุตสาหกรรมต่าง ๆ รายได้ โอกาสก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้นสรุปแล้วจะพบว่า เศรษฐกิจ เป็นตัวการที่สำคัญที่ผลักดันและดึงดูดบุคคลให้อพยพทั้งระยะใกล้และระยะไกล

1.4 การอพยพในเมืองใหญ่

เกิดขึ้นในตอนต้นศตวรรษที่ 20 สืบเนื่องมาจากประชากรจากชนบทอพยพเข้าเมืองเป็นจำนวนมากตั้งแต่ภายหลังการปฏิวัติด้านอุตสาหกรรม ในศตวรรษที่ 20 เมืองได้ขยายตัวเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และทำให้เกิดปัญหาภายในเมืองตามมาเนื่องจากประชากรมาแออัดกันอยู่อย่างมาก และเนื่องจากประชากรที่อพยพเข้ามาสู่เมืองส่วนใหญ่เป็นพวกมีการศึกษาต่ำยากจน คุณภาพแรงงานต่ำ หรือเป็นชนต่างเชื้อชาติที่หลบหนีเข้าเมือง หรือชนกลุ่มน้อย เมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองก็มารวมตัวกันอยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งอยู่ในย่านธุรกิจการค้าและบริการ และต้องต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางสังคมเมืองที่มีค่าครองชีพสูง ชุมชนเมืองจึงมีชุมชนแออัดเพิ่มมากขึ้น คนว่างงานมากขึ้น ตลอดจนปัญหาสังคมอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี เด็กเร่ร่อน และที่สำคัญคือมลภาวะ

ในประเทศพัฒนาแล้ว จากการที่คนชนบทอพยพเข้ามาแออัดยัดเยียดกันอยู่ตามชุมชนแออัดใกล้ศูนย์ธุรกิจการค้าบริการหรือใกล้โรงงานอุตสาหกรรม มีจำนวนมากขึ้น ปัญหาสังคมก็เพิ่มขึ้น ดังนั้น บุคคลที่มีฐานะทางด้านเศรษฐกิจดีและปานกลางจึงพากันอพยพไปอยู่แถบชานเมือง ทำให้ชานเมืองขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วมีลักษณะเป็นวงแหวนล้อมรอบเขตเมือง (Sub-urban ring) ทั้งนี้เพราะขอบเมืองหรือชานเมืองยังมีที่ว่างที่เป็นธรรมชาติอยู่มากและอากาศดีมีมลภาวะน้อย ซึ่งการย้ายออกไปอยู่ชานเมืองของคนมีรายได้ปานกลางและรายได้สูง นอกจากจะย้ายที่พักอาศัยแล้ว เขายังได้ย้ายที่ทำงาน ตลอดจนสถานประกอบกิจการต่าง ๆ ตามออกไปด้วย อาทิเช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานพักผ่อนหย่อนใจ ร้านค้า สรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ดังนั้น พวกผู้อพยพออกจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาทำงานหรือประกอบกิจการในเมืองอีก ทำให้สภาพในเมืองมีคนยากจน ผู้อพยพเข้า เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต้องพึ่งพาสวัสดิการของรัฐอย่างมาก แต่มีรายได้เสียภาษีให้แก่รัฐน้อย สภาพในเมืองจึงทรุดโทรมลงอย่างมาก ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในเมืองภาคตะวันออกของสหรัฐอเมริกา ปารีสและลอนดอน แม้ว่าหนุ่มสาวที่เกิดเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เติบโตถึงวัยจะมีครอบครัวของตนเอง จะนิยมซื้อบ้านเก๋บริเวณศูนย์กลางเมืองของพวกมีการศึกษา หรือพวกผู้ดีที่ละทิ้งไปมาชอมแซมตกแต่งใหม่ เพื่อให้อยู่ในระยะต้น เนื่องจากบ้านเหล่านี้มีราคาถูกกว่าไปซื้อบ้านใหม่ แต่เมื่อเศรษฐกิจเขาดีขึ้น อายุมากขึ้น เขาก็จะไปซื้อบ้านที่ใหม่และใหญ่กว่าที่ชานเมืองภายในเมืองจึงเต็มไปด้วยชุมชนแออัด สกปรก รกรุงรัง และมีปัญหาสังคมตามมา

ในประเทศกำลังพัฒนา การที่คนชนบทอพยพเข้ามาแออัดอยู่ในเมืองเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดเกิดขึ้นทั่วไปในบริเวณใกล้ศูนย์กลางด้านธุรกิจ การค้า ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมและเนื่องจากผู้อพยพจากชนบทส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำ ยากจน คุณภาพแรงงานต่ำ การหางานทำจึงหาได้ยาก ทำให้มาตรฐานการครองชีพต่ำลงไปอีก เพราะค่าครองชีพในเมืองสูง ที่อยู่อาศัยแพง ผู้อพยพเข้าบางคนหางานทำไม่ได้ จึงต้องหันไปประกอบอาชีพที่ทุจริต ผิดกฎหมาย ก่อปัญหาสังคมขึ้น ดังนั้นผู้ที่มีรายได้ปานกลางจึงได้อพยพออกไปหาซื้อที่พักอาศัยแถบชานเมือง ซึ่งที่ดินและบ้านยังมีราคาไม่แพงมากโดยวิธีการเช่าซื้อหรือผ่อนส่ง แต่กิจกรรมอื่น ๆ ยังคงอยู่ในเมือง รวมทั้งบริการสาธารณะ สวัสดิการสังคม ด้วย ดังนั้นประชากรที่อพยพออกจึงยังคงต้องเข้ามาประกอบกิจการต่าง ๆ ในเมือง และกลับไปพักอาศัยที่ชานเมืองทุกวัน ผลที่ตามมาคือในช่วงเช้า-เย็น การคมนาคมขนส่งจะติดขัดมาก เกิดมลภาวะ

ทางอากาศ เกิดการแก่งแย่งกันในการใช้บริการขนส่งสาธารณะ ทำให้เกิดความเครียดแก่ ประชากรทุกเพศวัย นอกจากนี้บริการด้านการคมนาคมขนส่งและบริการสาธารณสุขโรคและ สาธารณูปการที่เป็นพื้นฐานรัฐบาลก็ไม่สามารถจัดให้ได้อย่างพอเพียง จึงทำให้เกิดปัญหาสังคม ตามมามากมาย

1.5 ลักษณะของผู้อพยพ

ก. อายุ การอพยพทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศผู้อพยพส่วนใหญ่จะเป็น วัยรุ่นหนุ่มสาวและผู้ใหญ่วัยต้น ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 15 - 25 ปี หลังอายุ 25 ปี สัดส่วนของ ผู้อพยพจะค่อย ๆ ลดลงในกลุ่มอายุที่สูงขึ้น ซึ่งผู้อพยพจำนวนมากจะเริ่มเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย ภายหลังจากที่เขาจบการศึกษาระดับหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อหางานทำและแสวงหาโอกาสใน ชีวิต อาทิเช่น ทำงานภาคฤดูร้อน หาสามีหรือภรรยา หรือหาสถานที่ที่จะปักหลักฐานในชีวิต ซึ่งช่วงชีวิตของเขายังไม่ผูกพันกับใครแน่นอน และเขายังมีพลังมากมายในการที่จะแสวงหา ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต แต่ก็ได้หมายความว่า ประชากรในวัยสูงอายุจะได้เคลื่อนย้าย เพราะข้อมูลเมื่อไม่นานมานี้แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุก็มีการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น เพราะมีเงินมีอิสระ และมีพลังที่จะก้าวเดินไปสู่จุดหมายที่เขาตั้งใจไว้ ในปี 1980 4.5 % ของผู้อพยพในสหรัฐ อเมริกาอายุ 65 ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับประเทศแคนาดา ในปี 1983 - 1984 พบว่าผู้อายุ ประมาณ 4.9 % ของผู้อพยพภายในประเทศ และส่วนใหญ่ผู้อพยพไปคนเดียว

ข. เพศ ในการอพยพหรือย้ายถิ่น เพศของผู้อพยพจะแตกต่างกันไปในแต่ละ สถานการณ์ เช่น การอพยพระยะทางไกลเพศชายจะมีแนวโน้มที่จะอพยพมากกว่าเพศหญิง ซึ่ง นิยมอพยพระยะทางใกล้ ๆ ภายในประเทศจากชนบทเข้าสู่เมือง เพราะมีความมั่นคงและปลอดภัยมากกว่าในการอพยพระหว่างประเทศ โดยทั่วไปพบว่า เพศชายจะมีมากกว่าเพราะระยะทาง ไกลต้องปรับตัวมาก จากการศึกษาในสหรัฐอเมริกา และแคนาดา พบว่า สัดส่วนทางเพศของผู้ อพยพจะอยู่ในอัตราที่ต่ำ โดยเฉพาะการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง และผู้อพยพส่วนใหญ่จะ แตกต่างไปจากอดีตที่นิยมไปคนเดียว กลายเป็นส่วนใหญ่จะไปทั้งครอบครัว โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสวงหาโอกาส ตลอดจนความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และบางสังคม เช่น สตรีอิสลามในอัลจีเรีย อาฟริกาเหนือ จะอพยพไปสู่ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ด้วยเหตุผลเพื่อหลีกเลี่ยงความตึงเครียดด้านวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ไม่มีลูกจะมีการ อพยพสูงกว่าครอบครัวที่มีลูก และครอบครัวที่มีลูกเล็กมีแนวโน้มที่จะอพยพสูงกว่าครอบครัวที่มี ลูกโต

ค. ลักษณะทางสังคมของผู้อพยพ

การศึกษา ในการอพยพภายในประเทศผู้อพยพส่วนใหญ่จะมีการศึกษาสูงกว่าผู้ที่มิได้อพยพ เพราะผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงมักจะมีปัญหาการปรับตัวเข้ากับถิ่นที่อยู่เดิม และชอบอยู่ในโลกที่ไม่ติดดิน ซึ่งต่างจากผู้ที่ไม่ได้อพยพ ถ้าพิจารณาในระดับพื้นที่จะพบว่า อัตราการอพยพออกของประชากรจะเป็นปฏิภาคกลับกับจำนวนปีที่ศึกษาจบ

อาชีพ การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง บุคคลจะเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรม มาสู่อาชีพที่มีใช้เกษตร การอพยพภายในประเทศรวมถึงการอพยพของแรงงานด้านวิชาชีพและ กึ่งวิชาชีพ ซึ่งมีเป็นสัดส่วนค่อนข้างสูง ส่วนการอพยพระหว่างประเทศ พวกช่างฝีมือ ช่างเครื่อง และพวกกรรมกรจะอพยพมาก แต่ถ้ามาดูที่ตัวปัจเจกชน จะพบว่าพวกทำงานด้านวิชาชีพจะมีการเคลื่อนไหวมากกว่าในขณะที่แรงงานไร้ฝีมือหรือกึ่งฝีมือมีอัตราการเคลื่อนไหวต่ำกว่า

1.6 รูปแบบการอพยพภายในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่มีทิศทางการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง และมักจะมีลักษณะของการอพยพส่วนใหญ่เป็นแบบชั่วคราวไม่ถาวร ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ไม่เคยปรากฏในภูมิภาคยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา เพราะการอพยพภายในประเทศของประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะเป็นการอพยพแบบถาวร การอพยพแบบชั่วคราวหรือไม่ถาวร ได้แก่

- ก. การอพยพตามฤดูกาล (seasonal migration) เป็นการอพยพของชาวไร่ชาวนาภายหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว เพื่อหางานทำ เพราะหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว จะไม่มีงานทำ การอพยพเข้าเมืองชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเพื่อหางานทำจึงเป็นการเพิ่มพูนรายได้ เมื่อถึงฤดูทำไร่ทำนา ก็จะ อพยพกลับแล้วก็วนเวียนกลับมาใหม่เมื่อภายหลังเก็บเกี่ยว
- ข. การอพยพแบบขั้นตอน (relay migration) จะพบในประเทศแถบละตินอเมริกา เกิดจากครอบครัวชาวอินเดียนอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ แต่การอพยพนั้นมีลักษณะเป็นขั้นตอน คือ พ่อจะเป็นผู้เริ่มต้นอพยพเข้าเมืองก่อน เมื่อลูก ๆ โตก็จะทยอยกันอพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำตามลำดับ โดยที่แม่ยังคงทำไร่ทำนาอยู่ในชนบท

ค. การอพยพแบบวนเวียน (circular migration) เป็นลักษณะการอพยพของคนที่มาจากชนบทเข้าเมือง โดยทำงานหลายรูปแบบวนเวียนกันไป เช่น ทำงานในโรงงาน → ลูกจ้างชั่วคราวของรัฐ → ลูกจ้างทั่วไปนอกระบบ เช่น รับจ้าง หาบขนมขาย ขายส้มตำ ไซปิ้ง → ตกงาน → ย้ายกลับชนบท → กลับมาทำงานใหม่แล้วแต่จะหาได้ วนเวียนไปเรื่อย ๆ ไม่แน่นอน

1.7 ผลจากการอพยพภายในประเทศ จากการที่คนอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยในอดีตถือว่าเป็นผลดี เพราะโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นต้องการแรงงาน การอพยพจึงมีการหน้าที่ต่อระบบเศรษฐกิจ ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน แต่ในบางสังคมการอพยพภายในประเทศมิได้มีผลดีแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีผลเสียอย่างมาก

ผลดี ได้แก่

- เป็นการกระจายรายได้
- เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงาน
- การอพยพอย่างถาวร ทำให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น

ผลเสีย ได้แก่

- เมืองเติบโตอย่างรวดเร็วจนขาดความสมดุลระหว่างจำนวนประชากรกับทรัพยากรที่มีอยู่ ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย

1.8 การอพยพภายในประเทศสหรัฐอเมริกา

การอพยพของชาวอเมริกันมีลักษณะต่าง ๆ โดยทั่วไปเหมือนกับชนชาติอื่น ๆ ซึ่งเกิดจากทั้งพลังจูงใจ และพลังผลักดัน การอพยพภายในประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่ในอัตราที่สูงจนได้สมญานามว่า "A Nation of Nomads" คำว่า Nomad หมายถึง ผู้ร่อนเร่ พเนจร ไม่ตั้งหลักแหล่งแน่นอน อพยพ เคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย และที่ทำงานไปเรื่อย ๆ ในทุกปีชาวอเมริกันประมาณ 1 ใน 5 คน จะอพยพซึ่งการอพยพนี้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างมาก ในปี 1960 (2503) สามในประชากรของสหรัฐอเมริการะบุว่า คนที่อายุ 5 ปีขึ้นไปประมาณ 1/2 ของทั้งหมดไม่ได้อยู่ที่ถิ่นที่อยู่เดิมหรือบ้านเกิด และ 1/6 อาศัยอยู่ต่างเมืองจากบ้านเกิด 1/11 อาศัยอยู่ต่างมลรัฐ และ 1/78 อาศัยอยู่ต่างประเทศ ประชากรประมาณ 1/4

หรือ 25 % ของประชากรทั้งประเทศในทุกกลุ่มอายุจะมีบ้านเกิดอยู่ในรัฐอื่นที่มีไซที่อยู่ปัจจุบัน และในบางรัฐพบว่า ประชากรเกินครึ่งไม่ได้เกิดที่รัฐนั้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวอเมริกันนิยมย้ายที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ได้แก่

1. แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขุดค้นพบทองในอดีต หรือสภาพสังคมที่ให้เสรีภาพ การอพยพไปสู่ตะวันตกเพื่อหาที่ดินทำมาหากิน
2. การสื่อสารคมนาคมสะดวก
3. ลักษณะเฉพาะของชาวอเมริกันชอบผจญภัย เชนิโยโซซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต ลักษณะการอพยพจะเป็นแบบเสรี
4. สภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเร็ว ทำให้เกิดความรู้และธุรกิจใหม่ ๆ เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า อุตสาหกรรมขยายตัวอย่างรวดเร็ว

จากเหตุผลเหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจให้ชาวอเมริกันย้ายถิ่นกันบ่อย เพื่อแสวงหาโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และยกสถานภาพของตนเองให้สูงขึ้น

ทิศทางของการอพยพภายในประเทศมี 4 ทิศทาง เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ทิศทางที่มีความสำคัญ คือ ชนบทเข้าสู่เมืองซึ่งเกิดขึ้นมานานแล้ว และมีเป็นจำนวนมาก ส่วนเมืองเข้าสู่เมืองมีความสำคัญเพิ่มขึ้น เมื่อชนบทขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่วนชนบทเข้าสู่ชนบท มีไม่มากนักและส่วนใหญ่เกิดขึ้นในรัฐทางใต้ ทิศทางการอพยพจะเป็นขั้นตอนจากชนบทเข้าสู่เมืองเล็ก จากเมืองเล็กเข้าสู่เมืองใหญ่ จากเมืองใหญ่เข้าสู่เมือง metropolitan และออกสู่ชานเมือง

ผลจากการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง ก็คือ

1. เมืองได้รับความมั่งคั่ง และพลังงานจากหนุ่มสาว
2. ชนบทสูญเสียประชากรที่ดีมีคุณภาพ ตลอดจนผู้นำที่มีคุณภาพในอนาคต เป็นการสูญเสียไปในการลงทุน แต่ผลประโยชน์นี้ไปตกอยู่ที่เมือง
3. เมืองมีประชากรมากขึ้น ทำให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจและรายได้
4. ผู้อพยพเข้าเมืองมักจะมีการเจริญพันธุ์ต่ำกว่าเพื่อนบ้านที่มีได้อพยพ ทำให้อัตราเพิ่มทางธรรมชาติในระดับประเทศลดลง

ปัจจุบันชาวอเมริกันอพยพเพื่อหนีความแออัดของประชากรและมีปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ อาชญากรรม ไปหารัฐที่สงบปลอดภัย รัฐที่คนอพยพออกมาได้แก่ คาลิฟอเนีย

1.9 การอพยพภายในประเทศไทย

การอพยพภายในประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแบบชั่วคราวตามฤดูกาล ทิศทางของการอพยพจะเป็นแบบชนบทเข้าสู่เมืองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว คนชนบทจึงต้องออกจากบ้านเพื่อมาหางานทำหารายได้เพื่อเลี้ยงตัวเอง และครอบครัว ซึ่งการอพยพระยะสั้นชั่วคราว จะเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงหน้าแล้งหลังการเก็บเกี่ยว หรือย้ายมาอยู่ในเมืองอย่างถาวร เพราะชนบทไม่สามารถจะเลี้ยงตัวเองได้ หรือแม้แต่คนเมืองเองก็มีการย้ายที่อยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อให้อยู่ใกล้ที่ทำงาน ซึ่งมีทั้งชั่วคราวและถาวรเช่นกัน

จากข้อมูลของศูนย์ประสานงานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาอัตราการอพยพออกของประชากรในแต่ละภาคของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไม่มาก (ดูตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 ร้อยละของประชากรที่อพยพออกไปหางานทำรายภาคระหว่างปี 2533, 2535, 2537

ภาค	ปี พ.ศ.		
	2533	2535	2537
กลาง	11.3	11.8	12.2
เหนือ	8.1	9.7	11.1
ตะวันออกเฉียงเหนือ	10.4	11.5	13.4
ใต้	6.7	6.3	6.7
จำนวน	3.1 ล้าน	3.6 ล้าน	4.1 ล้าน

ในปี พ.ศ. 2537 กรุงเทพฯ ยังคงเป็นจุดหมายปลายทางของการอพยพเข้า โดยมีอัตรา 57.2 % ของผู้อพยพจากภาคต่าง ๆ จะเข้าสู่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนืออพยพเข้ากรุงเทพฯ มากที่สุด รองลงมาคือภาคเหนือ ส่วนภาคใต้ ประชากรจะนิยมอพยพอยู่ในภาคมากกว่ามีเพียง 5.4 % ของผู้อพยพชาวใต้ที่อพยพเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งระยะเวลาของการอพยพภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ ประชากรจะอพยพเกิน 3 เดือน ส่วนภาคกลางและภาคใต้ส่วนใหญ่จะเป็นแบบเข้าไป-เย็นกลับ หรือที่เราเรียกว่า Commuter ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกจากบ้านไปทำงานที่อื่น และเดินทางกลับบ้านทุกวัน ซึ่งจะพบตามเมืองใหญ่ ๆ ของประเทศ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ หาดใหญ่ และอื่น ๆ ซึ่งมีการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและสังคมสูงรวมทั้งเส้นทางคมนาคมสะดวก ทำให้ประชากรซึ่งอยู่จังหวัดอื่นใกล้กับเมืองใหญ่ ๆ จะเดินทางโดยรถยนต์ หรือรถไฟไป-กลับระหว่างบ้านกับที่ทำงาน เช่น คนอยุธยา นครปฐม นนทบุรี มาทำงานที่กรุงเทพฯ และกลับบ้านพักในตอนเย็น เป็นต้น

นอกจากนี้จากการสำรวจวิจัยระดับชาติของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ. 2535 เรื่อง "การย้ายถิ่นภายในประเทศไทย" ก็ได้ค้นพบข้อเท็จจริงใหม่เกี่ยวกับการอพยพหรือย้ายถิ่นของคนไทย คือ

1. คนไทยมีระดับการย้ายถิ่นที่อยู่สูง พบว่าคนไทย 1/4 หรือประมาณ 14.5 ล้านคน เคยย้ายถิ่นในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา และประมาณ 15 % มีการย้ายถิ่นในช่วง 2 ปีก่อนการสำรวจ โดยการย้ายถิ่นตามฤดูกาลจะเป็นที่นิยมของคนภาคอีสานและภาคเหนือ ผู้ย้ายถิ่นตามฤดูกาลนี้ เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และมีระดับการศึกษาต่ำกว่าผู้ย้ายถิ่นแบบอื่น
2. คนกรุงเทพฯ มีการย้ายที่อยู่อาศัยและย้ายถิ่นสูงกว่าคนในภาคอื่น ๆ พบว่าคนกรุงเทพฯ 1/4 เคยย้ายถิ่นในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งสูงกว่าคนภาคอื่นถึง 2 เท่าตัว
3. กรุงเทพฯ ยังคงเป็นศูนย์กลางของการอพยพเข้าจากการสำรวจพบว่าผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคกว่าครึ่งย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ
4. ผู้อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มีการอพยพเคลื่อนย้ายหมุนเวียนเข้าออกค่อนข้างมาก พบว่า ในช่วงหน้าฝนมีคนย้ายออกจากกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ส่วนในช่วงหน้าร้อนมีผู้อพยพเข้ากรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากเช่นกัน ประมาณกันว่าช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม กรุงเทพฯ จะมีประชากรมากกว่าช่วงเดือนมิถุนายนถึงพฤศจิกายนถึงประมาณ 1 ล้านคน สาเหตุเนื่องมาจากการอพยพหรือย้ายถิ่นตามฤดูกาลของคนชนบทนั่นเอง

5. ผู้ชายจะย้ายถิ่นมากกว่าผู้หญิงเล็กน้อย ในแง่อายุพบว่าผู้อพยพส่วนใหญ่เป็นโสดและอยู่ในวัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะผู้มีอายุระหว่าง 20-24 ปี และประมาณ 40 % ของคนกลุ่มนี้ได้ย้ายถิ่นในช่วง 2 ปีก่อนการสำรวจ

6. ระดับการศึกษา พบว่า คนยังมีการศึกษาสูงยิ่งอพยพมาก

7. เหตุผลหลักที่อพยพก็คือ เศรษฐกิจ

8. ลักษณะอาชีพปลายทางพบว่า ผู้ชายส่วนใหญ่ไปทำงานใช้แรงงานหรืออยู่ในกระบวนการผลิตมากที่สุด ส่วนหญิงส่วนใหญ่จะทำงานภาคบริการมากที่สุด

9. ผู้ที่ย้ายเข้ากรุงเทพฯ จะส่งเงินกลับบ้านมากกว่าผู้ที่ย้ายไปจังหวัดอื่น และผู้หญิงจะส่งเงินกลับบ้านมากกว่าผู้ชาย

ผลจากการอพยพภายในประเทศไทย

ผลดี

1. ผู้อพยพออกถาวรส่วนใหญ่มีการศึกษาสูง จึงมีรายได้สูงขึ้น
2. ผู้อพยพชั่วคราวส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย เป็นผลดีหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวในเวลาว่างจากการทำไร่ทำนา
3. ลดจำนวนแรงงานภาคการเกษตรฯ ลงบ้าง

ผลเสีย

1. การอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ของคนชนบท ทำให้กรุงเทพฯ แออัด และเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนจำนวนคนที่มีอยู่เกินกว่าที่เมืองจะรับไว้ได้ กรุงเทพฯ จึงมีปัญหามากมาย
2. แรงงานไร้ฝีมือในกรุงเทพฯ เพิ่มมากขึ้น นำไปสู่ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสังคมตามมา
3. การอพยพอย่างเลือนลอย เสียค่าใช้จ่าย และถูกล่อลวง
4. ผู้อพยพเข้ากรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย จึงมักตกเป็นเหยื่อของพวกนายทุนกดขี่ในด้านแรงงาน

การแก้ปัญหาการอพยพภายในประเทศไทย

1. การขยายสถาบันการศึกษาระดับสูงออกสู่ภูมิภาคมากขึ้น
2. ขยายความเจริญออกสู่ภูมิภาคมากขึ้น เช่น ขยายนิคมอุตสาหกรรมไปสู่จังหวัดต่าง ๆ มากขึ้น ตลอดจนการคมนาคมขนส่ง และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นให้พอเพียงมากขึ้น
3. ส่งเสริมการสร้างเมืองหลักตามภูมิภาค เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการอพยพเข้าในแต่ละภาค
4. การส่งเสริมการอพยพกลับชนบท โดยมีนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ และกระทรวงแรงงานฯ ได้จัดเตรียมโครงการ เพื่อสนับสนุนการใช้แรงงานในชนบท
5. การปลูกฝังค่านิยมการใช้ชีวิตในชนบทไว้ในหลักสูตรประชากรศึกษา
6. การส่งเสริมนิคมสร้างตนเอง โดยมีปรัชญาเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้

2. การอพยพหรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

การย้ายถิ่นระหว่างประเทศเป็นการย้ายถิ่นระยะทางไกลจากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่งอย่างถาวร มีความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน เพราะทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม อาทิเช่น วิธีการดำเนินชีวิต อาหาร ภาษา ตลอดจนทัศนคติในการมองโลก การอพยพหรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศจะมีผลกระทบต่อผู้อพยพอย่างมากในแง่การปรับตัวในด้านภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบการใช้ชีวิต ปัจจุบันการอพยพระหว่างประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะประเทศที่พัฒนาแล้วมีอัตราการเพิ่มประชากรที่ต่ำมาก ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนายังคงมีอัตราการเพิ่มของประชากรสูง มีแรงงานว่างงานเป็นจำนวนมากจึงปรากฏว่าตั้งแต่หลังปี 1960 เป็นต้นมา ประชากรโลกมีการเคลื่อนไหวอพยพข้ามประเทศกันอย่างมาก และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันและจะยังคงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไปในอนาคต

2.1 นิยามของคำว่าผู้อพยพหรือย้ายถิ่นระหว่างประเทศ สหประชาชาติได้จำแนกผู้ย้ายถิ่นระหว่างประเทศออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

- ผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- ผู้อพยพหรือผู้ย้ายถิ่นไม่ถูกต้องตามกฎหมาย
- ผู้แสวงหาความคุ้มครองหรือผู้ลี้ภัย
- ผู้ย้ายถิ่นของแรงงานตามสัญญาจ้างงานระหว่างประเทศ

จากทั้ง 4 ประเภทนี้จะพบว่าประเภทแรกคือผู้อพยพหรือย้ายถิ่นโดยถูกต้องตามกฎหมายจะทำได้ยาก เพราะมีกฎเกณฑ์ขั้นตอนที่เข้มงวด จึงมีจำนวนน้อยกว่าประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นการหลบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ทั้งเพื่อเข้าไปเป็นแรงงานชั่วคราวหรือไปตั้งรกรากถาวร ส่วนแรงงานข้ามชาติที่มีสัญญาจ้างเป็นการอพยพแบบชั่วคราว ได้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

2.2 การอพยพระหว่างประเทศก่อนปี 1960

ในอดีตอัตราการอพยพระหว่างประเทศของประชากรมีไม่มากนัก จนถึงศตวรรษที่ 19 อัตราการอพยพระหว่างประเทศได้มีจำนวนมากขึ้น คือ ในช่วงปี 1820 - 1870 ชาวไอริสได้มีปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร เยอรมันมีปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ทั้ง 2 เชื้อชาติจึงได้พากันอพยพไปสู่โลกใหม่คืออเมริกาเหนือ และในระหว่างปี ค.ศ. 1880 - 1920 ทวีปยุโรปเกิดปัญหาความอดอยากขาดแคลนอาหาร ชาวยุโรปเชื้อชาติต่าง ๆ จึงพากันอพยพสู่อเมริกาเหนืออีกกระลอกหนึ่งประมาณว่ามีจำนวนถึง 12 ล้านคนเศษ และส่วนใหญ่ของผู้อพยพยากจน และได้ก่อร่างสร้างตัวจนมีฐานะทางด้านเศรษฐกิจดีมากในปัจจุบัน เช่น ยิวในนิวยอร์ก ชิคาโก อิตาลีเยน ทำเหล้าองุ่นที่คาลิฟอร์เนีย

ในปี 1882 ชาวจีนจำนวนมากได้อพยพไปเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟในอเมริกา จะเห็นได้ว่า จุดประสงค์ของการอพยพในอดีตนั้นเพื่อหาที่ทำมาหากิน อันนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น

นอกจากชาวยุโรป เอเชีย ที่อพยพเข้าสู่อเมริกาเหนือแล้วยังมีพวกผิวดำจากแอฟริกา ตลอดจนอเมริกาได้อพยพเข้าไปหางานทำเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติอย่างรุนแรง เพราะผู้อพยพเข้าส่วนใหญ่ ชยัน ทำงานหนัก และไม่เลือกงาน ชาวอเมริกันรุ่นเก่าไม่พอใจ หลังปี 1920 รัฐบาลอเมริกันจึงได้ออกกฎหมายกีดกันพวกผิวดำเข้าประเทศ ทำให้จำนวนผู้อพยพเข้าสู่อเมริกาโดยถูกต้องกฎหมายลดลง

2.3 การอพยพข้ามประเทศหลังปี 1960

หลังปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมาอัตราการเกิดของประชากรในประเทศแถบยุโรป และอเมริกา ได้ลดต่ำลงอย่างมากบางประเทศต่ำกว่าอัตราการเกิดทดแทน สหรัฐอเมริกา

ได้มีการแก้กฎหมายยอมรับคนต่างชาติเพิ่มขึ้นในปี 1960 แต่ยังคงเว้นพวกผิวสี และในปี 1990 จึงได้แก้กฎหมายใหม่ยอมรับคนต่างชาติมากขึ้น โดยไม่มีข้อยกเว้น จนถึงปัจจุบันผลปรากฏว่า ประชากรในประเทศแถบที่กำลังพัฒนาอพยพเข้าไปสู่ยุโรปและอเมริกาเป็นจำนวนมาก จนทำให้ บางประเทศอัตราเพิ่มของผู้อพยพเข้าสูงกว่าอัตราเพิ่มของเจ้าของประเทศ เช่น ฝรั่งเศส ระหว่าง ปี 1950 - 1975 มีประชากรเพิ่มประมาณ 11 ล้าน เกิดจากเจ้าของประเทศเพียง 4 ล้าน ที่เหลือ 7 ล้านคนเกิดจากผู้อพยพเข้า ซึ่งมาจากประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสเอง เช่น ลาว เขมร ญวน และแถบตอนเหนือของแอฟริกา ตลอดจนชาวยุโรปตะวันออก ในปี 1998 ฝรั่งเศสมี ประชากรประมาณ 58.5, CBR ~ 12, CDR ~ 9, NI ~ 0.3 นอกจากนี้ในสหรัฐอเมริกาในปี 1985 พบว่า อัตราเพิ่มของประชากร 1/3 เกิดจากผู้อพยพเข้าซึ่งมาจากประเทศต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนประเทศที่ประชากรอพยพออกกันมาก ได้แก่ ประเทศต่าง ๆ ใน แถบเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชากรได้เพิ่มจำนวน ขึ้นอย่างรวดเร็ว จนขาดความสมดุลกับทรัพยากรที่มีอยู่ เกิดปัญหา ความยากจน การว่างงาน มลพิษ เป็นต้น นอกจากนี้ประเทศแถบยุโรปตะวันออก แอฟริกาและเอเชียตะวันตกบางประเทศ ยังมีปัญหาความขัดแย้งทางด้านศาสนาและเชื้อชาติ ซึ่งเป็นพลังผลักดันให้เกิดการอพยพข้าม ประเทศมากขึ้น ซึ่งจุดหมายปลายทางของการอพยพเข้าก็คือ อเมริกาเหนือ ยุโรปเหนือ ยุโรป ตะวันตก และยุโรปใต้ ซึ่งมีการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรมสูง

2.4 การอพยพข้ามประเทศภายในภูมิภาคกำลังพัฒนา

ในช่วงประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคกำลังพัฒนา มีการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจอย่างสูง ทำให้แรงงานไม่พอเพียง จึงจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจาก ประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่

ก. ประเทศแถบตะวันออกกลาง ซึ่งมีน้ำมัน จึงมีฐานะทางการเงิน มั่งคั่ง จึงมีการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ มาก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2527 แรงงาน จากประเทศไทย ฟิลิปปินส์ ได้อพยพเข้าไปเป็นจำนวนมาก

ข. ประเทศแถบเอเชียใต้ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน ซึ่งมีการขยาย ตัวในด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ. 2528 - ปัจจุบัน แต่แรงงานที่มีอยู่ไม่พอเพียง จึง ดึงดูดแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ให้อพยพเข้าไปเป็นแรงงาน

ค. ประเทศแถบอินโดจีน เช่น ไทย ปัจจุบันได้เป็นประเทศศูนย์กลาง ของการอพยพเข้าของชาวพม่า ลาว ญวน จีน อินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน ซึ่งส่วนใหญ่เข้า

มาโดยผิดกฎหมาย เพื่อลักลอบเป็นแรงงานในกิจกรรมที่คนไทยไม่นิยมทำ เช่น งานหนัก แยก
หาม หรือประมง เป็นต้น

ง. ประเทศที่ใช้ตะเกียบ เช่น จีน ไต้หวัน เกาหลี ญี่ปุ่น ซึ่งมีการขยาย
ตัวด้านเศรษฐกิจสูง ความต้องการแรงงานมาก จึงดึงดูดแรงงานจากประเทศในเอเชียด้วยกันเข้า
ไป เช่น ไต้หวัน มีคนไทยไปเป็นแรงงานเกือบ 2 แสนคน เป็นต้น

จ. การขาดแคลนแรงงานฝีมือ ตั้งแต่ปี 2523 หลายประเทศได้มีการ
จ้าง ผู้ประกอบวิชาชีพและผู้เชี่ยวชาญบางสาขา ที่มีทักษะ มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาเป็นที่
ปรึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

2.5 สาเหตุของการอพยพระหว่างประเทศ ได้แก่

ก. เศรษฐกิจ เป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุด ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้ง
นี้เนื่องจากในประเทศกำลังพัฒนา มีประชากรเพิ่มมากขึ้นหางานทำไม่ได้ ยากจน แม้แต่ประเทศ
แถบยุโรปตะวันออก ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ยังพบว่าสาเหตุของการ
อพยพก็เนื่องจากเศรษฐกิจ

ข. การเมือง ภายหลังจากล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก
และรัสเซีย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพข้ามประเทศอย่างมาก การอพยพภายใน
ภูมิภาคอาฟริกา เนื่องจากความขัดแย้งภายในประเทศและการอพยพของชาวกัมพูชาและ
เวียดนามไปสู่สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส หรือ การอพยพของชาวพม่าข้ามเขตแดนมาอยู่ใน
ประเทศไทย เป็นต้น

ค. สังคม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพข้ามประเทศ เช่น การ
ถูกบีบคั้นจากศาสนา ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเปิดโอกาสทางการศึกษา ตลอดจน
จนโอกาสในการแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต เช่น การอพยพของแพทย์ วิศวกร นักวิทยา
ศาสตร์ จากยุโรป เอเชีย ไปสู่อเมริกาเหนือ เป็นต้น

ปัจจุบันอัตราการอพยพข้ามประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะ
ประเทศพัฒนาแล้วมีอัตราเกิดลดลงอย่างมาก จนประชากรมีจำนวนลดลง โดยเฉพาะยุโรปใน
อีกประมาณ 27 ปีข้างหน้า ประชากรจะลดลงเหลือ 715 ล้านคน (1998 มี 728 ล้านคน) ดัง
นั้นการอพยพข้ามประเทศจึงเป็นผลดีคือ

ก. ได้รับแรงงานเพิ่มโดยไม่ต้องลงทุน

- ข. ประเทศที่ส่งออกแรงงานได้รายได้ข้ามประเทศ ในปี 1990 เงินรายได้จากแรงงานข้ามประเทศส่งกลับบ้านทั่วโลกมีประมาณ 37 พันล้านเหรียญอเมริกัน
- ค. เป็นการแก้ปัญหาการเจริญพันธุ์ต่ำของประชากรบางประเทศ
ส่วนผลเสีย คือ
 - ก. ปัญหาชนกลุ่มน้อย การเหยียดสีผิว
 - ข. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และองค์ประกอบทางด้านภาษา
 - ค. ปัญหาความมั่นคงของประเทศ เช่น ประเทศพัฒนาแล้วมีคนต่างชาตินำเข้าไปอยู่มาก หรือประเทศกำลังพัฒนา เช่น ไทย